

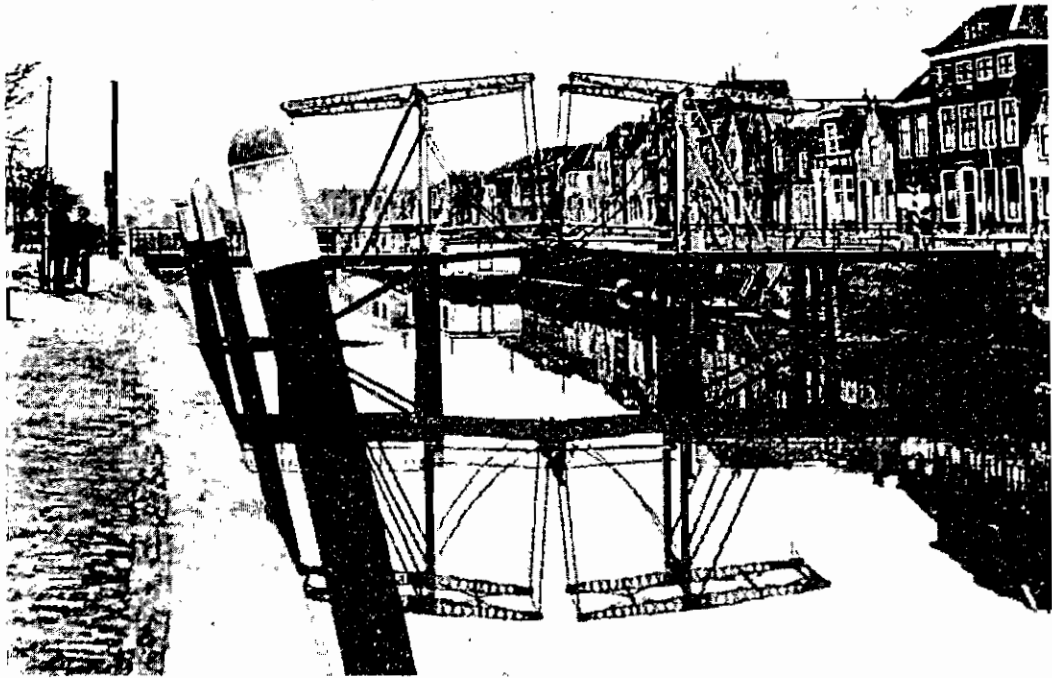
Brielse Mare jg. 3, nr. 1, april 1993

Brielse Mare

Jaargang 3, nr. 1

April 1993

Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging Vrienden van het Trompmuseum

---

COLOFON

De Brielse Mare is een uitgave van De Vereniging Vrienden van het Trompmuseum te Brielle en verschijnt tweemaal per jaar. Leden van de vereniging ontvangen dit tijdschrift automatisch. ISSN:0927-8478

Correspondentie-adres van de vereniging: Maarland NZ 48, Brielle.
Postrekening Vereniging Vrienden van het Trompmuseum 208792; minimumcontributie f 15.-- per jaar.
Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij het correspondentie-adres.

Secretariaat Brielse Mare-redactie:
mw.M.S.Zoetemeijer
Voorstraat 162
3231 BL Brielle.
Bijdragen voor het volgende tijdschrift kunnen worden ingestuurd naar het redactie-secretariaat.

Redactieleden:
I. de Baan, W. de Baan, C. Claudemans,
L. Hordijk, J. Kolling, I. Kuyper,
K.Wierink en M. Zoetemeijer.

Ontwerp omslag: J. Kolling

Foto's: R.G.Meyer

Drukkerij: De Welplaat, Spijkenisse

INHOUD

I.Kuyper Verslag van de Vereniging 'Vrienden Van Het Trompmuseum" over het jaar 1992.	4
J.F.Blom Doctor en chirurgijn op Voorne- Putten en Rozenburg.	7
M.Albers Schenken en aanwinsten.	21
T.Tellegen Herinneringen aan Den Briel.	24
W. en I. de Baan 'De Duizendste'.	40
M.Zoetemeijer Kroniek 1992.	42

VERSLAG VAN DE VERENIGING 'VRIENDEN VAN HET TROMP-MUSEUM' OVER HET JAAR 1992.

Ledenbijeenkomsten.

Op 11 juni kwamen de "Vrienden" bijeen in de raadzaal van het Stadhuis te Brielle. Het grootste deel van de avond werd in beslag genomen door een betoog van de heer Van der Graaf uit Rockanje. Hij behandelde de duinexploitatie van Voorne van 1900 tot 1940. Aanvankelijk probeerde de duineigenaar een rendabel agrarisch bedrijf van de grond te krijgen. Later trachtte hij langs nieuw aan te leggen wegen duinkavels te verkopen voor de bouw van villa's. Het Hoogheemraadschap werkte echter niet mee. Onbedoeld is hierdoor een uniek duinlandschap bewaard gebleven. Vooral menselijke factoren speelden bij het behandelde gebeuren een belangrijke rol.

Op 19 november kwamen de leden bijeen in de Openbare Bibliotheek te Brielle. De heer T. Tellegen, arts, schrijver en zoon van de bekende Brielse huisarts Tellegen, vertelde over zijn jeugdervaringen in Brielle. Aansluitend werden twee films vertoond, die ongeveer 40 jaar geleden in Brielle gemaakt waren. De voorzitter deelde mede dat uit de opbrengst van de plaatselijke actie Zomerzegels f. 165.-- was ontvangen voor de aankoop van het zogenaamde "Trompbord".

Boekhandel "Van Maerlant" verzorgde op deze avond een stand met boeken van de heer Tellegen. Zeer velen maakten van de gelegenheid gebruik een door de schrijver gesignd boek te kopen. Het was een buitengewoon druk bezochte avond.

Excursie

De voorjaarsexcursie - net nog in het voorjaar - was op 20 juni.

Onder het motto "Weg van de snelweg" bezochten wij het vroegere eiland IJsselmonde. Langs de Slotdijk waaraan eens het slot Valckenstein was gelegen reden wij naar Poortugaal. Via Rhoon gingen wij over de Essendijk naar een recreatiegebied met onder andere de Portlandhoeve. In Barendrecht zagen wij een paar statige boerenhofsteden. Helaas zijn er vele gesloopt. Wij kwamen door Heerjansdam en reden langs het vroegere riviertje de Devel. Via Zwijndrecht gingen we naar Ridderkerk waar we de Oudheidskamer bezochten. In een restaurant dat heel fraai aan het water was gelegen dronken wij koffie en aten taart. Vooral dank zij de uitleg van de heer Klok was het een bijzonder interessante tocht.

Het bestuur.

Het bestuur vergaderde in 1992 op 16 maart, 27 april, 15 oktober en 10 december. Aandacht werd onder andere besteed aan het vertrek van de heer Van Leenen als conciërge van het Trompmuseum.

Aanwinsten 1992.

In 1991 kregen wij van Mevrouw C.A. van der Wel uit Nieuwenhoorn enige oude huishoudelijke voorwerpen en een paar fraaie sieraden. Zij overleed op 26 december 1991 en vermaakte aan de vereniging een herdenkingsbord met de Brielse Dom er op en een Engelse stenen kip (schaal voor eieren) van omstreeks 1880. Deze schaal is gemerkt (met S en S = Southwick Pottery) en daardoor zeldzaam.

Van de heer A.L. Jonker uit Nieuwenhoorn kregen wij een uit Geervliet afkomstige hardsteen.

Aangekocht werden twee mooie gouden mutsspelden, waarvan één vermaakt tot broche.

Ook werd enig serviesgoed gekocht, vervaardigd ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijk van het Brielse echtpaar Van der Reijden - Tibboel in 1859.

Door Mevrouw Anderson-Reesink werd aan ons nagelaten een model van een kabinet vervaardigd door een Brielse voorvader van haar, genaamd Monteban. Het kastje moest opgehaald worden in Aberdeen (Schotland) en onze secretaris Mevrouw Buijtink was daartoe in augustus in de gelegenheid.

Op de tentoonstelling over "Joods leven in Brielle" was een kastje te zien, dat door de Joodse vrouwenvereniging aan de Brielse synagoge was geschonken. Dit kastje was bestemd voor het opbergen van de siertorens van de wetsrollen. De heer Deur, die dit kastje in zijn bezit had, schonk het na afloop van de tentoonstelling aan de "Vrienden" ter plaatsing in het museum.

Tenslotte op 19 november schonk de heer Tellegen ons na afloop van zijn lezing een afbeelding van het Merula Weeshuis en het Brigittendoortje. Deze afbeelding is vervaardigd door Frans Spuybroek en aan de vader van de heer Tellegen geschonken bij zijn vertrek uit Brielle in 1954 ter gedachtenis aan zijn regentschap van de Stichting het Merula Weeshuis.

I. Kuyper (voorzitter "Vrienden").

DOCTOR EN CHIRURGIJN OP VOORNE-PUTTEN EN ROZENBURG.

In 1788 solliciteert Ary Hakman, chirurgijn en apotheker te Voorburg, naar de post van stadschirurgijn te Geervliet.

In zijn brief gericht aan de schout van Geervliet vraagt hij het volgende:

1. of er meer chirurgijns of doctors zijn;
2. of hij ook de interna mag praktizeren en tevens apotheker mag zijn;
3. welke bewijzen van bekwaamheid hij moet overleggen (zelf blijkt hij geëxamineerd te zijn als vlootchirurgijn en als chirurgijn door de Vierschaar van Rijnland, ook bezit hij een attestatie van schout en schepenen van Voorburg);
4. of het een goede broodwinning is.

We laten deze punten achtereenvolgens de revue passeren.

1. Chirurgijn en doctor, wat is het verschil ?

In 1865 werd in ons land de artsenbevoegdheid ingevoerd.

Voordien waren er verschillende medische bevoegdheden die (als we de vroedvrouwen en apothekers buiten beschouwing laten) globaal onderscheiden kunnen worden in die van doctor enerzijds en die van heelmeeester anderzijds.

Dat onderscheid tussen doctor en heelmeeester gaat terug op de Geneeskundige Staatsregeling van 1818, die grotendeels was gebaseerd op een dergelijke regeling van 1804.

Doctoren waren academisch gevormd, heelmeeesters waren opgeleid aan zogenaamde klinische scholen die na 1823 in bepaalde plaatsen in ons land, onder andere Rotterdam, werden opgericht.

De heelmeeesters behoorden tot de " tweede stand " zoals dat toen werd aangeduid.

Nagenoeg de gehele medische beroepsbevolking van Voorne-Putten en Rozenburg bestond in de negentiende eeuw uit heelmeesters en dan met name platelandsheelmeesters.

Meestal waren ze tegelijkertijd ook vroedmeester: de vroedvrouw werd geleidelijk aan door de vroedmeester verdrongen.

Alleen Brielle en Hellevoetsluis hadden naast heelmeesters ook doctoren.

Apothekers waren er slechts in Brielle.

Op de beroepsuitoefening in de medische sector werd in die periode toezicht uitgeoefend door bepaalde commissies die onder meer ook belast waren met het examineren van de heel- en vroedmeesters en het viseren (voor gezien tekenen) van diploma's.

Jaarlijks werden de lijsten van alle medische beroepsbeoefenaren gepubliceerd in een bijlage van de Provinciale Bladen met vermelding van vestigingsplaats, datum van admisie (toelating tot het beroep) en hun specifieke bevoegdheden.

Voorne-Putten en Rozenburg behoorden tot het district van de Departementale (later Provinciale) Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezicht te Dordrecht.

Deze eerste landelijke geneeskundige regeling kende dus doctoren en heelmeesters, maar geen chirurgijns. De heelmeester was in feite de opvolger van de chirurgijn.

Het was uiteraard niet mogelijk om in de beginperiode, dus bij de invoering van die eerste regeling, alle reeds gevestigde chirurgijns te vervangen door heelmeesters.

Reeds gevestigde chirurgijns konden hun getuigschriften laten viseren bij de bovengenoemde commissie en dan als heelmeester worden toegelaten. Chirurgijns die voor 1801 reeds gevestigd waren, werden ook zonder getuigschrift toegelaten op

grond van de zogeheten " ex professo regeling ", dat wil zeggen, ze werden toegelaten op grond van het feit, dat ze het beroep reeds uitoefenden. Deze regeling gold ook voor vroedmeesters en vroedvrouwen en kan dus gezien worden als een overgangsmaatregel.

Een belangrijk punt is nu dat er voor 1804 geen landelijke regelingen voor het medische beroep bestonden.

Wel waren er toen plaatselijke voorschriften en bepalingen bijvoorbeeld in gildeverband (zoals in Brielle).

Die plaatselijke regelingen kenden sedert lang een onderscheid tussen doctoren en chirurgijns.

Schematisch voorgesteld was het verschil tussen doctor en chirurgijn het volgende:

Doctor: meestal doctor medicinae genoemd, universitair opgeleid en zuiver theoretisch gevormd, het praktisch werk is beneden zijn waardigheid, hij geeft consult, de chirurgijn voert de behandeling uit naar zijn instructies. Hij is geneesheer.

Chirurgijn: vaak als "meester" (mr) vermeld, praktisch en veelal in de praktijk (bijvoorbeeld bij zijn vader) opgeleid, verricht het praktische werk. Hij is heelmeeester.

Enkele concrete voorbeelden:

Uit de armenrekeningen blijkt dat de doctor sporadisch wordt betaald en dan nagenoeg steeds voor visites.

De chirurgijn wordt betaald voor "cures" en "diensten", bijvoorbeeld het aanleggen van verband, aderlating, helen van fracturen, kleine operatieve ingrepen en dergelijke activiteiten.

Bij een blaassteenoperatie werd de doctor betaald voor het "tenteren", dus het onderzoek.

De chirurgijn echter "sondeert" de patiënt, dat wil zeggen, hij bepaalt de plaats waar de blaassteen zich bevindt, terwijl een steensnijder

de operatie verricht en een andere chirurgijn de nabehandeling doet.

De chirurgijns doen het werk, de doctor voelt de pols!

Op verloskundig gebied zien we de chirurgijns tegen het einde van de achttiende eeuw als vroedmeester fungeren, niet de doctor.

Wel examineert de Brielse stadsdoctor de aankomende vroedvrouw, maar voor de praktische ondervraging heeft hij de assistentie nodig van de stadsvroedvrouw.

Het verschil tussen doctor en chirurgijn zal nu wel enigszins duidelijk zijn.

2. De chirurgijn wil de interna praktizeren en apotheker zijn.

Met de "interna" wordt de inwendige geneeskunde bedoeld, het terrein van de doctor medicinae.

Zo bepaalt de Brielse gildebrief dat de chirurgijn zich niet met de "praktijk der medicinen" mag bezighouden, niet de urine mag bezien en alleen medicijnen mag voorschrijven voor uitwendige gebreken, de pokken of de pest.

De uitwendige geneeskunde, de heelkunde dus, was het terrein van de chirurgijn.

Anderzijds was het de doctor verboden "het manueel der chirurgie" uit te oefenen.

Ieder had zijn eigen bevoegdheidsterrein.

Het kwam in Brielle wel voor dat chirurgijns op het matje werden geroepen omdat ze bijvoorbeeld inwendige medicamenten hadden toegediend.

Dat een doctor berispt werd wegens de uitoefening van de chirurgie kwam ik nergens tegen.

De desbetreffende bepaling was in feite een formaliteit, zoals uit het bovenstaande duidelijk zal zijn geworden.

Wat wilde chirurgijn Hakman nu ?

Hij wilde, daar komt het op neer, de gehele praktijk uitoefenen, inwendig en uitwendig.

Daarom is hij ook beducht voor mogelijke concur-

rentie van een eventueel aanwezige doctor !
Hij wil echter nog meer.
Hij wil ook apotheker zijn.
Ook dat zou in Brielle onmogelijk zijn geweest.
Het bevoegdheidssterrein van de apotheker mocht niet door doctor of chirurgijn worden betreden.
Hieruit kan worden opgemaakt dat wat binnen een stad met een gilde (als Brielle) niet mogelijk was, op het platteland wel kon.
Op het platteland was de medische markt vrij.
We zien dan ook dat op het platteland van Voorne-
Putten de chirurgijn als een soort apotheekhouden-
de plattelandsdokter fungeerde.
De chirurgijn oefent de interne en externe prak-
tijk uit en levert zelf de medicamenten, zoals in
deze streek gebruikelijk is.
Ook blijkt dat in Hellevoetsluis chirurgijns soms
wel als apotheker vermeld worden.
De tweedeling binnen het medische beroep speelde
wel een rol in een stad met een gilde, maar niet
of nauwelijks op het platteland.

Nu ontstond er aan het einde van de achttiende
eeuw een wat merkwaardige situatie toen er chirur-
gijs-doctors gingen optreden.
Op het platteland leverde dat niet veel problemen
op, maar uiteraard wel in Brielle.
We bedoelen hier chirurgijns die tot doctor promo-
veerden en dan met name de Brielse stadsvroedmees-
ters, iemand als Joh. Heller, eerst legerchirur-
gijn, daarna gepromoveerd in Duisburg.
Volgens de Brielse gildebepalingen kon hij nooit
tegelijkertijd als doctor en chirurgijn fungeren.
De Brielse gildebroeders protesteerden dan ook fel
tegen zijn aanstelling, maar het stadsbestuur leg-
de dat protest naast zich neer.
Dat kon toen (1801) ook omdat de gilden in 1798
waren opgeheven. (Hoewel het Brielse gilde zijn
bestaan nog poogde te rekken onder de nieuwe
deftige benaming "Collegium Medicum").

Dus ook in Brielle werd, met de aanstelling van de stadsvroedmeesters die niet meer in het oude gildeschema pasten, de afbakening tussen de medische beroepen verbroken.

De stadsvroedmeester, chirurgijn en doctor, was in Brielle een nieuwe figuur.

Maar het platteland van Voorne-Putten was Brielle op dat punt voor geweest.

Al dertig jaar vroeger had Oostvoorne een eigen vroedmeester.

In allerlei dorpen begonnen de chirurgijns aan het einde van de achttiende eeuw als verloskundige op te treden, of, wanneer er geen vroedvrouw was, of als concurrent van de aanwezige vroedvrouw.

Hun kennis konden ze eventueel opdoen uit allerlei voor hen toegankelijke boeken.

Zo bezat een Geervlietse chirurgijn het " Nieuw Licht der Vroedkunde " van de beroemde Hendrik van Deventer.

Aan dat soort lectuur kwam de eenvoudige vroedvrouw niet toe en dat was nu juist de reden waardoor de vroedmeester er in slaagde haar langzamerhand weg te dringen van de medische markt.

3. De opleiding.

Vreemd genoeg vraagt Ary Hakman welke getuigschriften hij moet overleggen.

Er bestond toen (1788) nog geen landelijke regeling voor het medische beroep of de opleiding.

Er waren examens voor vloot- of scheepschirurgijns, voor legerchirurgijns, examens in gildeverband die van plaats tot plaats verschilden en hier en daar (onder andere Utrecht, Schieland, Rijnland) examens voor plattelandschirurgijns.

De solliciterende chirurgijn kon dus in beginsel verschillende diploma's tonen, eventueel ook een bewijs van bekwaamheid afgegeven door een dorpsbestuur.

De afgelegde examens hadden uiteraard niet allemaal dezelfde waarde.

Zo werden Voorne en Putten bevolkt door oud-leger-chirurgijns, oud-vloot- of scheepschirurgijns, chirurgijns met een gilde-opleiding, maar ook en vooral door louter in de praktijk opgeleide chirurgijns.

Zoals wij zouden zeggen "zonder diploma".

Twee vragen zijn in dit verband van belang, namelijk kenden Voorne en Putten een toelatingsregeling voor het medisch beroep en welke rol speelde het Brielse chirurgijnsgilde hierbij ?

In 1642 al was er voor Voorne een "Orde op het exerceren van de chirurgie" vastgesteld volgens welke niemand de chirurgie mocht uitoefenen dan na schriftelijk "consent" van baljuw en leenmannen.

Een " Keur op de chirurgie " van 1731 voor Putten heeft dezelfde strekking, maar een wat andere achtergrond, namelijk aanmelding van personen die bij een vechtpartij gewond waren geraakt.

De chirurgijn was verplicht de ruwaard mee te delen wie de vechtersbazen waren en waar en wanneer de verwonding was toegebracht.

De chirurgijn moest onder ede verklaren deze keur na te leven.

Uit niets blijkt dat aan deze keuren de hand is gehouden.

Slechts van twee chirurgijns wordt vermeld dat zij deze eed aflegden.

Met nadruk wijs ik er op dat in geen van beide gevallen examen- of opleidingseisen werden gesteld, wat bijvoorbeeld wel in Schieland regel was.

Wel stelden bepaalde dorpen soms zelf eisen. Zo liet Zwartewaal de chirurgijn ooit eens in Brielle examineren.

Dan de rol van het Brielse chirurgijnsgilde.

Brielle kende geen regeling voor het examineren van dorpschirurgijns.

Wel waren enkele (niet meer dan vijf) chirurgijns eerst in Brielle opgeleid.

Heel anders was de situatie natuurlijk bij de Brielse chirurgijns. Zij konden zich alleen in Brielle vestigen na geëxamineerd te zijn door het Brielse gilde, of een examen te hebben afgelegd binnen een bemuurde stad.

De opleiding in Brielle stelde echter niet veel voor.

"Lectoren zijn hier niet, lessen worden er geene gegeven", lezen we in een verslag.

In 1626 bevat de gildebrief nog een bepaling inzake anatomisch onderricht, maar in 1680 niet meer.

De chirurgijn in spe kon na twee jaar bij een gevestigde chirurgijn in de leer te zijn geweest, zijn leerbrief ontvangen.

Op grond daarvan werd hij in het gilde toegelaten. Het examen bestond uit de beantwoording van 17 vragen; in 1626 werd nog een aderlaatproef geëist, in 1680 niet meer.

De enige vernieuwing in de achttiende eeuw was de bepaling dat de kandidaat een verband moest aanleggen.

Dat was alles !

De vraag is of het opleidingsniveau van de Brielse chirurgijns in sommige gevallen niet lager was dan dat van bepaalde plattelandschirurgijns.

Het aantal leerlingen loopt in de achttiende eeuw dan ook sterk terug.

Wie ambitieus was, zocht zijn heil elders.

Bovendien daalde het aantal opleidingsmogelijkheden door de sterke vermindering van het aantal chirurgijns; 12 in 1680 en 2 in 1800.

Doctoren werden uiteraard niet door het gilde geëxamineerd: zij werden toegelaten als de bul in orde werd bevonden.

De doctorsbul had niet steeds dezelfde waarde. De promotie in Harderwijk was meer een financiële zaak.

Ook sommige Duitse universiteiten, met name Duisburg, hadden een slechte reputatie.

Veel hing dus af van de waakzaamheid der gildebroeders.

Een zekere Gmeling die beweerde te Tübingen te zijn gepromoveerd, maar geen bul kon tonen, werd niet toegelaten.

De Brielse doctoren echter waren over het geheel genomen goed opgeleid.

Verreweg de meesten waren gepromoveerd te Leiden, in de achttiende eeuw 80 % .

Sommigen hadden als jongen ervaring opgedaan bij chirurgijns of apothekers te Brielle en waren dus ook praktisch enigszins geschoold.

Het zal duidelijk zijn dat er een kloof gaapte tussen doctor en chirurgijn.

Voorals als we bedenken dat de doctor zich liet knippen en scheren door zijn vakbroeder, de chirurgijn die ook barbier was...

4. De broodwinning.

Ary Hakman vermeldde in zijn sollicitatiebrief dat hij gereformeerd was.

De achtergrond daarvan was dat de chirurgijn ook belast werd met de medische verzorging van de diaconie-armen en dus sprak ook de kerkeraad een woordje mee.

Naast de diaconie droeg ook " de Heilige Geest", het burgelijk armbestuur (in onze regio doorgaans "grote armen" genoemd), bij in de medische verzorging van onvermogene zieken.

Voor de chirurgijn betekende betaling door diaconie en armbestuur de garantie van een vast (deel) inkomen en dat was voor hem natuurlijk een belangrijke zaak.

Niet alleen plaatselijke chirurgijns werden door de armenzorg ingeschakeld.

16

Soms werd er zelfs een beroep gedaan op bekende doctoren, zoals dr. Schwenke in Den Haag, professor Albinus in Leiden, ook eens op de befaamde ledezetter Kleyne in Den Haag. Ook werden hoge medische uitgaven wel gefinancierd door verschillende dorpen. In andere gevallen werden chirurgijns uit plaatsen buiten de regio geraadpleegd. Ook zijn er voorbeelden bekend van sociale begeleiding van herstelde patiënten.

Nu waren doorgaans de inkomsten uit de medische verzorging van de armen vrij gering. Niet alle bedeeden waren uiteraard ziek. Bovendien was het aantal bedeeden niet groot, althans meestal niet. De post medische verzorging is in de armenrekeningen meestal laag in vergelijking met de totale uitgaven. Als er hoge medische uitgaven zijn betreft het vaak een zeer ernstige of langdurige zieke.

De vraag kan gesteld worden of er in het algemeen wel veel zieken waren. In de achttiende eeuw waren de grote pestepidemieën voorbij. De laatste pestepidemie van 1665 tot 1667 eiste vooral slachtoffers onder militairen in Hellevoetsluis. Vooral ook militairen bezweken aan allerlei koortsen die zich in deze regio, met name na hete zomers, in de herfst voordeden. In het najaar van 1748 stierven veel Schotse militairen zowel in Brielle als in Hellevoetsluis. De sterfte onder militairen (weer !) was in Brielle groot in de jaren 1781, 1782 en 1783. Maar in jaren met een gering aantal doden, bijvoorbeeld in 1788 slechts 74 doden, luidt het commentaar in het Brielse dodenboek: weinig ziekten zoals bijna altoos: de Briel en 't Land van Voorne is eene gezonde landstreek, "Als er wat

minder thee en genever werd gedronken, wij beleevde hier de jaaren van Methusalem".

Er was dus, naar het schijnt, niet veel ziekte onder de burgerbevolking zodat de medici weinig klandizie hadden.

Wel was er een grote, maar normaal geachte kindensterfte.

In 1795 bijvoorbeeld waren er 121 doden, waaronder 54 kinderen tot 5 jaar.

"Er sterven slechts jonge kinderen en uitgeleefde lieden", meldt de tevreden commentator !

We mogen aannemen dat kinderen die de kritieke fase hadden doorstaan, sterk waren.

De medici hadden niet direct een rijk bestaan.

De medicus werd pas ingeschakeld als het dringend noodzakelijk was.

Ook de meeste niet-bedeelden waren bepaald niet rijk, zij waren "sobere lieden", zoals een chirurgijn opmerkt als hij zich beklagt over de geringe inkomsten.

In een voor Voorne-Putten relatief groot dorp als Spijkenisse, met bijna 800 inwoners rond 1800, hebben twee chirurgijns een "klein bestaan", tenminste als een van de chirurgijns de kinderen ter wereld helpt en dat zijn er hooguit 34 per jaar.

Het vroedmeesteren had dus ook een financieel motief.

Sobere lieden zullen eerst wel hun heil hebben gezocht in huismiddeltjes (zelfmedicatie).

Bovendien zullen ze wel uit ervaring geweten hebben dat de chirurgijn of doctor vaak machteloos stond.

Wellicht kon er nog beter een kwakzalver te hulp worden geroepen.

Alleen al op de jaarmarkt te Brielle waren er in een periode van circa 80 jaar bijna 100 verschillende kwakzalvers te vinden, waaronder bekende namen als Spannagel, Schouwerman, Rood Ermel (Rothermel)....

18

De medici hadden dus geduchte concurrenten. Ook bepaalde legerchirurgijns hielpen soms burgers. Dat was in Brielle dan wel verboden, maar in Helvoetsluis officieel niet.

Weinig ziekte en weinig bereidheid de medicus in te schakelen, dat is de conclusie (althans voor de achttiende eeuw, wat het eerste betreft). Zeer waarschijnlijk hadden de chirurgijns dus geringe inkomsten uit hun medische activiteiten. Dat kan ook voor de doctoren gegolden hebben: kreeg dr. Egter uit Brielle niet een vast jaarlijks bedrag voor het schouwen van lijken, omdat hij zo'n geringe praktijk had ?

Chirurgijns en doctoren die welgesteld waren, zullen vaak een eigen vermogen hebben gehad en / of aanzienlijke neveninkomsten uit bestuursfuncties of andere lucratieve activiteiten (belastingpacht, nering en dergelijke).

Dat dr. Gomarus fl. 56.000._ naliet aan het Brielse weeshuis, kwam niet door zijn bloeiende praktijk, hij bezat eigen vermogen en had belangrijke nevenfuncties, onder meer lid van het Admirali-teitscollege.

Zo zijn er vele voorbeelden te geven.

Dr. De Mirell praktizeerde nauwelijks als medicus, zijn welstand moet worden verklaard door geheel andere factoren.

Voor de eenvoudige chirurgijn vormden de inkomsten uit zijn scheerwinkel een belangrijke bijverdiens-te, misschien zelfs zijn hoofdverdiens-te.

Worden bepaalde chirurgijns soms niet juist in die functie, namelijk barbier of baardscheerder, ge-noemd ?

5. Conclusies.

Doctor en chirurgijn hadden in steden met een gilde (zoals Brielle) elk een eigen werkterrein, respectievelijk als geneesheer en heelmeeester. Na 1798 krijgt Brielle stadsvroedmeesters die als doctor en chirurgijn werkzaam zijn.

Op het platteland is de chirurgijn een soort apotheker-plattelandsdokter en later ook vroedmeester.

Plattelandschirurgijns hadden zeer uiteenlopende opleidingen en werden, naar het schijnt, op Voorne-Putten zonder voorafgaand examen toegelaten, op enkele incidentele uitzonderingen na.

Brielse chirurgijns werden slechts toegelaten na een examen, doctoren op grond van hun doctorsbul.

Gezien het verschil in opleiding en sociale achtergrond gaapte er een kloof tussen doctor en chirurgijn.

De medische verzorging van de diaconie- en grote armen vormde met name voor de chirurgijn op het platteland een vaste en dus belangrijke bron van inkomsten.

Wat Brielle betreft gold dit voor de stadsdoctor en stadschirurgijn.

Het inkomen uit de medische praktijk was zeer vermoedelijk vrij gering.

Daarom moet bij de beoordeling van de welstand van een doctor of chirurgijn met andere factoren rekening worden gehouden, namelijk eigen vermogen en / of winstgevende nevenactiviteiten.

20

Kerkelijk en burgerlijk armbestuur (diaconie en grote armen) waren de enige instanties die voorzagen in de medische verzorging van de armen. Zij deden op dit gebied ongetwijfeld zeer nuttig werk.

J. F. Blom

Ambtenaar bij de EEG te Brussel.

N. B. Dit vertoog werd in iets andere vorm gehouden in de vergadering van de leden van de Stichting Streekhistorie Voorne-Putten-Rozenburg op 18 maart 1992.

M. Albers (conservator Trompmuseum)

SCHENKINGEN EN AANWINSTEN

Een van de doelstellingen van het Trompmuseum is het verwerven van voorwerpen die betrekking hebben op de geschiedenis van de stad Brielle en de omliggende streek. De Vereniging 'Vrienden van het Trompmuseum' is onmisbaar bij de verwerving van deze vaak kostbare voorwerpen. Ook het afgelopen jaar kon met financiële steun van de vrienden de museumcollectie worden uitgebreid. Kort voor de jaarwisseling werd bij kunsthandelaar/antiquair Frides Laméris te Amsterdam een bijzonder fraai Engels wijnglas aangekocht. Het glas is gegraveerd met een radgravure van het wapen van Brielle en is te dateren rond 1750. Het wapen van Brielle wordt gehouden door de capirussa en wordt bekroond met een kroon met 12 parels. Onder het wapen staat de Brielse wapenspreuk 'Libertatis primitiae'. Het glas heeft een bijzondere vorm: een conisch gevormde kelk is aangebracht boven een zogenaamde samengestelde stam op een licht conische voet. Glazen met een samengestelde stam (een combinatie van een spiraalvormig deel en een massief deel, afgesloten met een knop) zijn vrij zeldzaam: slechts twee procent van het Engelse glas dat in de 18de eeuw is gemaakt heeft een dergelijke stam. Gezien de kostbare uitvoering is het glas naar alle waarschijnlijkheid gemaakt in opdracht van het Brielse stadsbestuur en heeft dan ook een belangrijke historische waarde. Bovendien is het glas door zijn bijzondere vorm van kunsthistorische waarde en vormt als zodanig een belangrijke aanvulling op de collectie drinkglazen die het Trompmuseum bezit.

In 1992 werden ook enkele voorwerpen aan het museum geschonken. Een bijzonder geschenk was een zilveren penning uit 1908 met het portret van koningin Wilhelmina op de voorzijde. De penning

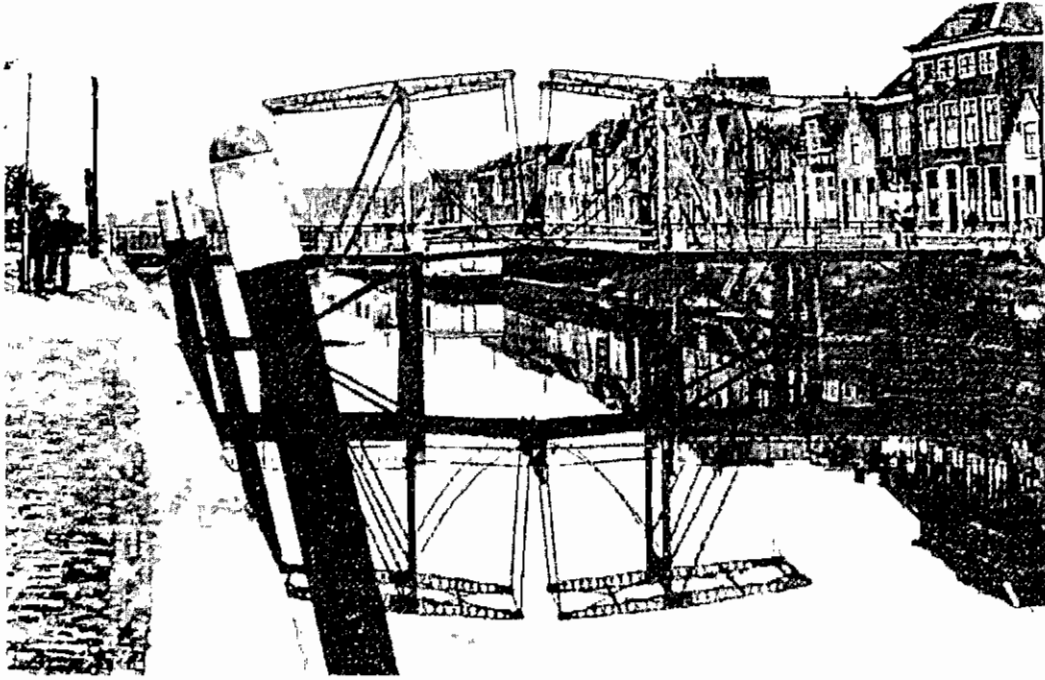
is, zo blijkt uit de inscriptie op de achterzijde, uitgereikt aan de winnaar van het sloeproeven van het korps Torpedisten op 12 november van dat jaar. Opmerkelijk was de schenking van de heer R.J. Ooijevaar uit IJsselstein: een verzameling fossiel materiaal afkomstig uit de schelpenberg van de Brielse kalkfabriek. Een lijst met schenkingen is opgenomen aan het eind van dit artikel. Tijdens het Nationaal Museumweekend op 17 en 18 april 1993 zullen het 18de-eeuwse glas en een selectie uit de nieuwe aanwinsten van museum en vriendenvereniging te zien zijn in het museum. Een kleine expositie als deze past goed bij het thema 'verzamelen', dat de Stichting Museumjaarkaart, die het Nationaal Museumweekend organiseert, voor 1993 heeft gekozen. Het museum is op 17 april van 9.00 - 17.00 uur, op 18 april van 13.00 - 17.00 uur geopend. De conservator en leden van de gidsengroep verzorgen op beide dagen rondleidingen en stadswandelingen. Voor kinderen worden speciale activiteiten georganiseerd. Het museum is tijdens het Nationaal Museumweekend gratis voor het publiek toegankelijk.

Lijst van aanwinsten

Inv.nr.

0001	Tekening (potlood) van de Kippebrug, ca 1900 Geschenk mw. L. Souge, Brielle
0002	Trouwkostuum (jas, vest en broek), ca 1937, gemaakt door kleermaker W.J.K. Deur, en twee kleeerhangers met firmastempel van de heer Deur Geschenk mw. Deur, Brielle

- 0003 Borduurwerk met een voorstelling van een vrouwenfiguur, eind 19de eeuw
Legaat mw. M.E. van den Blink-Hoogvliet, vroeger wonende te Brielle
- 0004 Olielampje (voet), 19de eeuw
Geschenk D. Groen, Brielle
- 0005 Kinderschortje, ca 1932
Geschenk mw. A.M. Kruyne-Sluijmer, Brielle
- 0006 Schoolplaat, ca 1920 (J.W. de Jongh, H.Wagenvoort en J.J. Moerman; uitgave J.B. Wolters' Uitgeversmaatschappij N.V. Groningen, Djakarta)
Geschenk A. Löbker, Brielle
- 0007 Zilveren penning, 1908, uitgereikt aan de winnaar van het sloeproeien van het korps Torpedisten op 12 november 1908
- 0008 Schoolbankje, ca 1900
Aankoop
- 0009 Model zeilklipperaak (A. Kornet/M. van der Slot), ca 1920
Geschenk M. van der Slot, Brielle
- 0010 Verzameling fossiel materiaal, afkomstig uit de schelpenberg van de Brielse kalkfabriek, Pliocene fossielmateriaal en Pleistoceen botmateriaal
Geschenk R.J. Ooijevaar, IJsselstein
- 0011 Houtsnede Turfkade, J. Kistemaker, ca 1942
Geschenk J.G.M. Marquenie, Brielle
- 0012 Tekening (houtschool/potlood) vestingwerken, ca 1947
Geschenk J.G.M. Marquenie, Brielle
- 0013 Wijnglas (Engels, met radgravure van het wapen van Brielle), ca 1750
Aankoop

Gezicht op het Maarland met de oude Julianabrug en rechts het grote huis van de familie Tellegen.

Op 19 november 1992 hield de heer Toon Tellegen, zoon van de bekende en geliefde Brielse huisarts Tellegen, een inleiding voor de Vrienden van het Trompmuseum.

Gezien de grote belangstelling laten wij zijn verhaal hier in zijn geheel volgen.

HERINNERINGEN AAN DEN BRIEL.

Geachte aanwezigen,

Het is voor mij een grote eer hier vanavond tot u te spreken, niet als schrijver, niet als dokter, niet als zoon van een aan velen van u nog bekende dokter, maar als een Brielse jongen.

Want dat voel ik me nog altijd diep in mijn hart: een Brielse jongen van zo'n jaar of tien.

Ik wil u vertellen over mijn herinneringen aan Den Briel - het zijn de herinneringen van een jongen die in november 1941 in Den Briel is geboren en er in juli 1954 vertrok - ik was toen nog maar twaalf - zat in de eerste klas van de H.B.S.

Naar mijn gevoel ben ik een toeschouwer geweest, in Den Briel geen deelnemer nog.

Misschien zijn veel herinneringen wel vertekend, verkleurd door de tijd - dat moet u die jongen van twaalf dan maar vergeven, die in 1954 naar Voorburg ging en daar, tot zijn verbazing, uitgelachen werd om zijn onvervalste Brielse accent niet leuk was dat, en ik begreep er niets van - nú, als ik iemand uit Den Briel hoor, krijg ik bijna een schok van herkenning - dát is dus Briels - de eeuwige gruwel van mijn moeder - dát heb ik dus gesproken, toen .....

Mijn herinneringen aan Den Briel zijn aan een doodstil stadje, en één bepaalde herinnering komt altijd het eerst in mij op: ik ga de deur van ons huis aan het Maarland uit om naar school te gaan, alleen.

Dokter Tellegen met Hester van Doorn, de
huishoudelijke hulp van de familie Tellegen.

Mijn broers zaten op de H.B.S. en mijn zusje op de kleuterschool.

Het is een warme zonnige middag, ik loop langs het Maarland, over het kippebruggetje, weer een stuk Maarland langs een grote zandhoop (1), ik zie niemand, helemaal niemand, ik hoor het carillon van kwart voor twee, ik ga linksaf de Kerkstraat in, die van het Maarland iets naar beneden gaat, zodat je altijd wat harder loopt, langs onze kerk (2) met een grote stenen bal bovenop, langs het smalle paadje naar het grasveldje achter de Coppelstockstraat waar ik vaak voetbalde, langs een huis met een spionnetje waarin ik bekeken word en vast wel herkend word, en dan achter het Asyl langs, een hoge muur met struiken ervoor en midden op de weg een paal met afgebladderde witte verf en scheef - en daar houdt die herinnering op, aan zomaar één middag, toen ik misschien tien was en in de derde klas zat bij meneer de Munter, of in de vierde bij meneer Koning - waarom ik me precies die middag, dat stuk van mijn wandeling naar school, herinner, ik weet het niet, want er gebeurde niets, het was stil, ik kwam niemand tegen.

Misschien voelde ik me wel gelukkig - maar een jongen van tien denkt daar niet over na.

Ik woonde aan het Maarland Noordzijde 38, telefoonnummer 80.

Mijn vader was daar huisarts en ik wil graag iets over hem vertellen.

Mijn vader kwam in 1933 naar Den Briel, nog ongetrouwd, hij nam mijn moeder mee.

Hij maakte toen nog in jacquet zijn opwachting bij de notabelen, en zij, op zondagmiddag, bij hem.

Een van de eersten die hem bezocht was de begrafenisondernemer.

Beleefd beval hij zich aan.

'Man', zei mijn vader, 'ik zal je alleen maar tegenwerken, hoop ik !'

Mijn vader had een zorgeloze, liberale jeugd gehad, in Utrecht, hij wilde gynaecoloog worden.

In de tijd die hij moest wachten om aan zijn opleiding te beginnen kwam hij, als waarnemer, naar Den Briel.

Hij ging niet meer weg.

In Den Briel zijn zijn ogen geopend voor de grote verschillen in de maatschappij - vooral de armoede van de dertiger jaren, de grote families die in het stro onder een lek dak aan de Lijnbaan of in de Nieuwstraat woonden, hebben een diepe indruk op hem gemaakt.

Ik denk dat hij vooral daardoor een echte huisarts is geworden, een dokter voor iedereen, met altijd een enigszins linkse inslag.

Mijn vader reed s'middags in zijn Fiat en later in zijn grote grijze Ford zijn visites rondom Den Briel.

Toen ik klein was mocht ik vaak mee, naar Vierpolders en De Tinte en bleef in de auto zitten als hij een boerderij inging.

s'Ochtends deed hij zijn visites in Den Briel, op zijn fiets met een aesculaap midden voorop.

Mensen die een visite wilden schreven hun naam op een lei die in de gang naast de voordeur hing.

De bel en de telefoon werden weinig gebruikt en de voordeur was nooit op slot - behalve de laatste paar jaar gedurende een half uur aan het eind van het spreekuur, dat al ruim voor zeven uur begon.

Op een ochtend kwam ik uit school, om twaalf uur, liep door de Voorstraat naar huis.

Aan de rechterkant, tussen de Fransestraat en de Geuzenstraat, zag ik zijn fiets staan.

Ik keek even naar binnen.

En daar zag ik iemand in de achterkamer op een tafel liggen, en ik zag mijn moeder achter de tafel, en ik zag twee blinkende dingen in de handen van mijn vader - de gordijnen waren dus niet dicht en ik wed dat ik zo naar binnen had kunnen lopen.

Ik deed dat niet.

Later begreep ik dat mijn vader een tangverlossing deed en dat mijn moeder de ether - narcose gaf.

Misschien was het wel een van u die die ochtend, op een doordeweekse dag, zo rond 1950, in de Voorstraat ter wereld kwam.

Toen mijn vader in 1954 vertrok had hij 982 kinderen ter wereld helpen brengen, inclusief zijn eigen vier kinderen.

Hij was er vooral trots op dat er nooit een moeder was gestorven (3).

De sociale inslag van mijn vader komt denk ik ook naar voren uit zijn houding tegenover abortus.

Ik heb dat uiteraard pas veel later van hem gehoord, en nooit met een naam erbij, toen ik zelf medicijnen studeerde.

In die tijd was er vermoedelijk in elk stadje en elk dorp in Nederland wel een aborteur - iemand die abortussen deed met breinaalden en zeepsputten, gevaarlijke methodes.

Een arts had het veel en veel veiliger kunnen doen.

Er kwamen regelmatig vrouwen en meisjes bij mijn vader, bij wie hij een zwangerschap constateerde en die hem wanhopig smeekten hen te helpen.

Maar dat was streng verboden en zij gingen naar de aborteur.

Mijn vader wist dat en hij koesterde geen enkele wrok tegen die man, integendeel, op een bepaalde manier respecteerde hij hem.

Eén keer wilde hij een vrouw per se helpen, misschien dreigde ze met zelfmoord, ik weet het niet ... maar mijn moeder hield hem tegen, zij had vier kleine kinderen en hij zou de gevangenis ingaan en zijn bevoegdheid verliezen.

Mijn vader deed het niet, maar hij sprak wel met bewondering over de huisarts Storm, die zijn geweten had gevolgd en in de gevangenis heeft gezeten.

Mijn vader was toen al overtuigd van het recht van de vrouw om te kiezen.

Of hij ooit met anderen in Den Briel over deze zaken sprak ?

Ik weet het niet.

Mijn vader werkte hard.

In mijn herinnering zie ik hem vaak hollen, haastig eten, het huis binnenkomen en meteen weer weggaan.

Ik herinner me dat ik hem een keer op straat groette alsof ik hem in lange tijd niet had gezien.

En ik zie nog voor me hoe iemand hem op zijn rug bij hoog water over de oude Julianabrug droeg - zijn dokterstas in de hand.

Het was de oude Julianabrug, vlak voor ons huis, die soms helemaal doorzakte als er een zware wagen over reed, zodat iedereen dacht dat hij het op een keer zou begeven.

De brugwachter was Jaap Petist (4) - als ik me de naam goed herinner - hij woonde op het Maarland, dichtbij de fietsenmaker de Troje - hij bediende de Rode brug en de Julianabrug en misschien ook het kippebruggetje - de Kaaibrug volgens mij niet, maar dat was zó ver, daar kwam ik weinig.

Hij draaide de bruggen met de hand open.

Er kwam een nieuwe brug met elektrische bediening.

Jongens maakten Jaap Petist bang - 'Jaap, als je die knop aanraakt kom je onder stroom!' - zoals een zwakbegaafde man in elk stadje, elk dorp wel door jongens van zestien, zeventien zal worden geplaagd.

Vlak voordat de nieuwe brug klaar was heeft hij zich opgehangen, thuis, in zijn klerenkast, op een ochtend (5).

Wij zaten aan tafel toen mijn vader binnenkwam - als huisarts was hij er bij geroepen.

Hij was ontdaan, vertelde het aan mijn moeder.

En keek toen naar mijn broer Ben en vroeg; 'Was jij daarbij, bij die jongens?'

Ik was misschien tien, zat muisstil.

Ik stelde me een donkere kast voor en Jaap Petist, die altijd naast ons op de stoep met onze buurman Mulder en met van Adrighem de olieman had gezeten, die daar nu in het donker tussen een paar jassen hing.

In mijn herinnering is de komst van die nieuwe brug en de dood van Jaap Petist een enorme verandering - groter dan de komst van de dam en het einde van het hoog water en de vloedplanken, groter dan de nieuwe lagere school onder de Dom en het einde van de oude school aan de Rozemarijnstraat.

Als ik aan mijn vroegste jaren terugdenk is het altijd met de oude brug, met Jaap Petist, met de schepen die stenen losten aan de overkant van het Maarland, die soms nauwelijks door de brug heen konden en soms de houten palen versplinterden, en met de baggerboot en de modderschuiten.

En als ik aan de haven denk herinner ik me een zomeravond.

Mijn vriendje Dick Luyendijk had zijn bril verloren in de haven.

Ik lag al in bed, maar keek uit het raam en zag dat zijn vader en een andere man, in hun onderbroek, telkens in de haven doken om die bril te vinden.

Het was stil in Den Briel, heel stil ...

Er waren kort na de oorlog weinig auto's, een of twee motoren, je hoorde geen radio's uit de huizen of bij de metselaars en timmerlui die nieuwe huizen bouwden, je hoorde het carillon, je hoorde de krantenbezorger (6) fluiten en verder was het stil.

In mijn laatste jaar, toen ik in de eerste klas van de H.B.S. zat, ging ik soms uit school met mijn vriend Jan Zimmerman huiswerk maken boven op de Dom.

De sleutel van de trap haalden we bij Ydo.

Dan zaten we op het zinken middenstuk, of we liepen rondom en keken of we Delft konden zien en Rotterdam en de zee.

Ik floot dan op mijn vingers - en overal in Den Briel zagen we mensen omkijken - tot op de Zevenhuizen, bij de Langepoort en aan het einde van de Kaaistraat.

Niemand had in de gaten dat ik daar floot.
Zou dat nu nog mogelijk zijn ? (ik kon wel hard fluiten).
Herinneringen aan Den Briel zijn ook mijn enkele, losse herinneringen aan de oorlog.
Ik herinner me dat iemand boven op zolder de vlag uit stak en dat ik daarbij was en naar beneden keek.
Ik zag een man, in het zwart, op een paard.
Even later schoot hij omhoog en trok degene met wie ik was de vlag weer snel naar binnen.
Het is zo'n herinnering met niets ervoor en niets erna - een fotootje, uit een album gevallen en het album is weg.
Ik dacht altijd dat dat op 5 mei was, bij de bevrijding - maar mijn broer vertelde me pas dat dat op Dolle Dinsdag was.
Een volgende herinnering speelt zich wel bij de bevrijding af.
Ik zat op de schouders van Leen Nobel, de vriend van Aria Lobs, later Aria Borkent, die bij ons werkte.
We stonden op het balkon van Welman, op de hoek van de markt.
Beneden ons, op de Markt, werd gedanst - links achter in de hoek zag ik mijn vader en moeder dansen.
Later zongen we over de foute burgemeester van Den Briel: 'Snurrekie moet zakkies plakken, hihaho' en weer later: 'leve de minister en de snoep is van de bon, de snoep is van de bon'.
In die tijd was er vaak muziek op straat - met Libertatis voorop - en daarachter grote jongens en meisjes die over de volle breedte van de straat heen en weer hosten en 'Oranje boven, leve de Willemien' zongen.
Of we liepen er voorzichtig met lampionnen achteraan in een lampionnenoptocht.
Uit die tijd kort na de oorlog herinner ik me dat ik ging zwemmen in het zwembad in de Molenvest.

Het water was daar koud en donker, en er waren gammele houten trapjes met ruwe donkerbruine maten.

Volgens mijn vader zaten er ratten onder die trappen.

Maar al was hij gemeentearts, het zwembad ging nooit dicht.

Net zo min, overigens als hij als schoolarts iets deed aan schooljuffrouwen die sloegen.

Ik stond rillend op de kant, bij het ondiepe, links, voor de jongenshokjes, toen er in de verte met een enorme dreun een bunker werd opgeblazen, op het waterhoofd (7) - een steekvlam en een geweldige klap.

In datzelfde zwembad kwam de pastoor van Den Briel, zo rond 1952, elke dag zwemmen.

Een grote dikke man (8).

Hij liep uit zijn hokje rechtuit over het middenplankier de duikplank op, sprong en dook.

Het was een oud zwembad en op een keer zakte hij dwars door de plank en lag woedend in het water.

Vooraf omdat hij pastoor was en heel dik, was dit een onvergetelijke gebeurtenis voor de aanwezigen.

Toen ik elf was was er de watersnood.

Ik was nog te jong om iets te doen, 'ergens te helpen en ik ging de volgende ochtend, maandags, gewoon naar school.

De wijzers van de Dom waren stukgewaaid, hingen op half zes, over de hele Vrouwenhoflaan was een schutting omgewaaid, en aan het eind van de ochtend kwamen er op grote open karren evacu e's binnenrijden - mensen, allemaal in het zwart, uit Stellendam.

Ze zongen 'Blijf bij mij Heer'.

Als ik die psalm hoor zie ik weer hoe ze de Markt opreden - bleek en somber.

Enkele dagen later ging ik met mijn vader over het eiland, tenminste, waar je met de auto kon komen. We zagen de gaten in de dijken, de weggeslagen huizen, de dode koeien.

Den Briel was net gered door de Dam die in 1951 tussen Voorne en Rozenburg was aangelegd.

Mijn vader was van plan geweest een reis als scheepsarts te gaan maken en voor enkele maanden een waarnemer te nemen.

Door de watersnood en de evacu 's ging dat niet door.

In plaats daarvan besloot hij in het najaar van 1953 iets anders te gaan doen - na 20 jaar - en vertrok in juli 1954 voorgoed uit Den Briel.

Zonder de watersnood was hij misschien nog heel lang in Den Briel gebleven.

En was ik misschien verder gekomen dan het vierde team van de tafeltennisvereniging Rapid '51 van Cock en Wim Moerman.

Als ik aan Den Briel denk, denk ik natuurlijk ook aan wat voor ons jongens het belangrijkste was wat er in de wereld bestond: voetballen.

Het grote verschil met deze tijd is dat wij over het 'grote' voetbal, het interland-voetbal, alleen over de radio hoorden, maar er nooit een goede voorstelling van hadden.

Grote voetballers als Abe Lenstra, Faas Wilkes en Rinus Terlouw deden iets wat ons verbeeldingsvermogen ver te boven ging.

Wat wij zagen was slechts een flauwe afspiegeling daarvan: Wit Rood Wit, hoe belangrijk ook voor ons.

Wit Rood Wit, in de vierde klasse KNVB, met tegenstanders als Poortugaal, Aeolus, Dindua, Herman-dad, Dirksland - dat er om bekend stond dat je alleen in het eerste kwam als je heel hoog kon trappen - en natuurlijk O.V.V., dat meestal iets beter was dan Wit Rood Wit.

Voor 12 1/2 cent gingen we kijken, met nog 5 cent voor een spekkie in de rust.

De stroom Briellenaren - waaronder altijd notaris Van den Blink en nooit mijn vader - liep langs het Maarland, langs het Waterhoofd (7), naar het veld. Voetballers waren, in de eerste plaats, de doelpuntenmaker Arie van der Reiden, middenvoor, die

na een doelpunt altijd een half rondje liep, langs de cornervlag, verder de pingelaar Cock Moerman, de kleine Cor Rietdijk, de grote zware back Koos Stolk, die nog een boerderij had, aan het eind van het Maarland, binnen de wallen, de snelle linksbuiten Zondag, de half Henk Tuk (bijgenaamd De IJzeren Poot), die wel hard, maar niet zuiver kon schieten, de keeper Eef Breen, de aanvoerder van Adrighem (9), die regelmatig afscheid nam en weer een schemerlamp kreeg, en geleidelijk de een na de ander, de geboren voetballers van der Beemt, van het Maarland ZZ., die met elkaar een elftal konden vormen en waarvan gefluisterd werd dat ze betaald werden, toen ze voor O.V.V. gingen spelen.

Na afloop, als Wit Rood Wit verloren had, was er vaak opwinding en geschreeuw.

Dan werd er buiten en in de kleedkamer beraadslaagd of er protest moest worden aangetekend tegen de uitslag.

En daarna liep de hele stroom weer terug, over het Maarland, over de brug, splitste zich, tot iedereen thuis was en naar de AVRO sportrevue luisterde.

De namen die ik noemde, dat waren de beste voetballers die ik tot mijn twaalfde zag.

Maar één echte interland-voetballer zag ik een keer van dichtbij: Wim Landman, de keeper van Sparta, die denk ik bij de PTT werkte en een kabel kwam leggen voor onze deur.

Mijn moeder gaf hem koffie en hij zei: 'Dank u wel, mevrouw' - terwijl hij voor mij ver, ver boven mijn moeder stond en zij hem had moeten danken voor zijn aanwezigheid en het voorrecht hem een kop koffie te mogen geven.

In die jaren was de 1 April viering van weinig betekenis.

Er werd 's ochtends een krans gelegd en daarmee was het geloof ik afgelopen.

Misschien waren er nog spelletjes voor kinderen en ranja uit een melkbus en een stuk sprits, maar ik herinner me daar niets van.

Daarentegen was de Maskerade toen een hoogtepunt in het jaar, waar heel veel mensen aan meededen - ook mijn moeder - ik herinner me dat ze met een groep mensen de Tuberova voorstelde - de tuberculosebestrijding.

Gangmakers waren altijd Jos Bels en Fons Löbker.

Ik herinner me dat ze op een wagen reden, met boven, op een stelling, een badkuip vol met water, of misschien bier, waar zij indoken.

Ook mijn broer Ben deed altijd mee: met Heer Bommel, Tom Poes en de Oude Schicht en met het Braziliaanse voetbalelftal, met een bal van twee meter en reusachtige ijzeren schoenen waarmee ze die bal tussen de huizen heen en weer traptten.

Wat mijzelf betreft: helaas was ik op vijf december meestal ziek en ik heb daardoor veel gemist.

Toen ik al in Voorburg woonde ben ik een keer teruggeweest op de Maskerade - met een nylonkous over mijn hoofd.

Niemand herkende mij.

Maar in de Nieuwe Brielse Courant, die we ook in Voorburg lazen, stond de volgende week een stuk over zo-maar-iemand-met-een-kous-over-zijn-hoofd.

Dat was ik.

Voor de tweede keer in de krant, na het berichtje dat ik door het ijs was gezakt.

Ik kan het niet laten om hier het belangrijke historische feit te vermelden dat mijn vader in die tijd kapper de Man had, uit het begin van de Voorstraat, die nog bij ons thuis kwam, om mijn vader 's ochtends, voor het spreekuur, te knippen, terwijl mijn broers en ik kapper Wim de Baan hadden, die een paar huizen verder in de Voorstraat zijn kapperszaak had.

Eens in de vier weken, op woensdagmiddag, knipte hij mij, voor 25 cent.

Gemengde herinneringen zijn dat!

Want er na had ik boetseerles bij Teus Been, in de Nobelstraat en dat wilde ik voor geen goud missen.

Om mij te plagen deed kapper de Baan soms de deur op slot zodat ik niet weg kon en stampvoetend en huilend daar stond.

Als hij hier vanavond is dan wil ik dat gaarne na afloop met hem uitpraten (10).

Natuurlijk moet ik de kermis noemen, op de Turfkade, met de poffertjeskraam op de Markt en de botsautootjes altijd vooraan en de Steile Wand en de draaimolen altijd achteraan.

Onvergetelijk is de herinnering aan de Reus van Rotterdam, die daar prentbriefkaarten van zichzelf verkocht.

Hij was 2.55 meter, de langste man die ooit in Nederland heeft geleefd, en zelfs een van de langste van de wereld.

Alleen al zijn schouders staken boven alle hoofden uit.

Ik herinner me nog hoe ik uit de Visstraat kwam en tegenover de Doelen de volle, rumoerige Turfkade opliep, en daar stond hij, als een reusachtig beeld!

Den Briel in het begin van de vijftiger jaren, waar de heer Carpentier met een onwaarschijnlijk rechte rug rondfietste, waar de Pullen in tamelijk oude, bruine bontjassen gearmd over het Maarland liepen (11), waar Eef Beyer, met zijn handen op zijn rug, helemaal voorover liep zodat je niet begreep waarom hij niet viel, waar je ijsjes kocht bij Ka Bos of bij Jamin (12) of aan de blinkende, witte kar van van der Vlugt, waar Libertatis door de straten marcheerde met als jongste lid, maar met de grootste pet, mijn broer Egbert, waar heftig gediscussieerd werd over de melksanering

(waar mijn moeder fel tegen was, maar die wel doorging), waar de tram uit Rotterdam altijd te laat kwam of kapot was, waar Dirkje Krook en Mientje achter een schillekar liepen, en als iemand zei: "Dirkje, je moet je plas laten nakijken door dokter Tellegen", dan stond zij even later op onze ramen te bonzen met een po vol urine, terwijl wij net aan tafel zaten.

Waar in de herfst de straten modderig en glad waren van de bieten die werden aangevoerd.

Waar de kalkfabriek nog stond met zijn prachtige schoorstenen - wat vind ik het jammer dat die er niet meer zijn.

Waar een enkele schooljuffrouw nog hard en ongenadig sloeg, waar je op de bastions en het rave-lijn kon voetballen - overal kon je eigenlijk voetballen, waar op woensdagmiddagen soms min of meer georganiseerde gevechten plaatsvonden tussen de christelijke en de openbare lagere school.

Waar zich ongetwijfeld drama's en hartstochtelijke tragedies afspeelden waar een jongen van elf, twaalf niets van begreep, of liever: niets van wist.

Waar het draaiorgel van Roelse langs de huizen ging en waar het ijs in de vesten nog gekeurd moest worden voor je er op mocht schaatsen -

als een lopend vuurtje ging het rond: de Lange Vest is goedgekeurd !- en dan schaatsten we daar of leerden daar schaatsen, op houten schaatsen, in het winterlicht, met de Dom op de achtergrond en een baanveger die een paar centen vroeg van de volwassenen - Aai Tekken - die nog eens dronken van de Kaaipoort is gevallen, zei men - nu ik zelf dokter ben weet ik nog altijd niet of je als je dronken bent echt minder kans hebt om iets te breken - hij had in elk geval niets gebroken.

Met het ijs en Aai Tekken en een gedicht dat ik daarover heb geschreven wil ik dit verhaal besluiten: mijn herinneringen aan een stil en dierbaar, door groen omkranst stadje:

De schaatser

Rijdend over de vesten bij zonsondergang,
de krullen van mijn moeder achterna
op rondgeslepen schaatsen,
mijn handen soms, even, krampachtig op mijn rug,
let ik op schraapsel, stukjes papier, scheuren.
De grote toren aan mijn linkerkant,

de lucht langzaam paars, met twee meeuwen,
stijf riet langs de oevers en een wit gemaal,
de baanveger nog sloffend op het pad
naar de poort, naar het café,
ben ik alleen
op ijs dat gaarne breken zou voor mij,
nu.
En het water sloot zich boven onze hoofden,
zou ik zeggen tegen de eerste die ik daar
tegenkwam,
haar jurk van roze linnen, met rafelige gaten.
Het ijs wordt snel dunner. Het golft.
Ik hoor het klotsen onder de lage brug.

Toon Tellegen
arts en schrijver
19 november 1992

Noten:

- 1) van bouwmaterialenhandel Van der Meijden.
- 2) de kerk van de Nederlandse Protestanten Bond.
- 3) de eerste van deze kinderen was Jan Edelman uit de Dijkstraat.
- 4) waarschijnlijk Jaap Betist, hij woonde in de Molenstraat bij het Werfje.
- 5) Hij zou zich achter de voordeur hebben opgehangen.
- 6) Wijnand Spoor.
- 7) Waarschijnlijk het havenhoofd.
- 8) Pastoor Nobeles.
- 9) Jo van Adrighem (pino).
- 10) Dit is gebeurd !!!
- 11) Magdalene en Pietertje 't Hart, één van beide is getrouwd geweest met de heer Harte.
- 12) Gedreven door Marie Preinfalk en Hein van Adrighem.

W. de Baan.

(Illustraties: collectie: W. en I. de Baan).

W. de Baan en I. de Baan

'DE DUIZENDSTE'

De gevelsteen aan de Lijnbaan 11a-11b heeft betrekking op de duizendste woning die gebouwd is door bouw- en aannemingsbedrijf Stam BV te Zwijndrecht en is een een geschenk van deze firma aan Brielle.

De gevelsteen toont een huis met een tuitgevel waarvan de ramen de wapens zijn van Vierpolders, Zwartewaal en Brielle. Daaronder bevindt zich een boomstam en de vermelding 'De Duizendste'. Van die duizend woningen zijn er te vinden in de L.Vechelstraat, aan de Reede, in de Kleine Goote en in de binnenstad (Brigittenweg, Rozemarijnstraat en aan de Lijnbaan).

De officiële plaatsing van de steen werd verricht op vrijdag 4 maart 1988 door wethouder F.A. Moleenaar.

Hij metselde de voeg onder de gevelsteen dicht. Zó heeft Stam de bouw van de duizendste woning in Brielle niet ongemerkt voorbij willen laten gaan.

42

M. Zoetemeijer.

KRONIEK 1992.

Een korte selectie van wat er in de regio en in Brielle gebeurde gedurende het afgelopen jaar.

Januari

Het Trompmuseum heeft een nieuwe conservator, benoemd wordt mevrouw M. Albers.

De gemeenten Brielle en Oostvoorne worden voor de rechter gedaagd, zij verbranden de kerstbomen op traditionele wijze.

De heer J. Anker ontvangt op de gemeentelijke nieuwjaarsreceptie van de gemeente Brielle, de erepenning voor zijn vele vrijwilligerswerk.

De heer L. Hordijk houdt in de Brielse bibliotheek een lezing over het leven van planten en dieren rondom Brielle in de oertijd.

Het ontvangkantoor van de belastingdienst aan de Brielse Clarissenstraat wordt verkocht.

Wethouder Visser slaat de eerste paal voor de flat Treslongstate in de wijk Nieuwland.

De Nederlands Hervormde kerk in de gemeente Zwartewaal wordt aan de buitenzijde gerestaureerd.

Februari

In de Catharijnekerk wordt een groot benefiet concert gehouden, de opbrengst is voor de Tjechische zusterstad Havlickav Brod.

De ingestelde parkeerzone op de Brielse Turfkade leidt tot een verkeerschaos.

Bewoners van de Brielse Dijkstraat ondervinden grote overlast van het bodemonderzoek aldaar, dit onderzoek wordt verricht door de Dienst Water en Milieu.

Kamerleden van de Partij van de Arbeid maken een stadswandeling door Brielle.

Er ontstaat veel commotie over de plannen om de Brielse binnenstad autovrij te maken.

In de wijk Nieuwland zijn de eerste bewoners gearriveerd.

Maart

Het Railtoymuseum te Oostvoorne opent het seizoen met een tentoonstelling over de Nederlandse kartografie.

De reconstructie van de Rietdijk in De Tinte gaat, onder protest, toch door.

Mevrouw Korteweg neemt afscheid van zestien jaar vrijwilligerswerk voor de Stichting Gecoördineerd Ouderenwerk.

Het tweede deel van het fotoboek 'Vierpolders in vroeger tijden' is verschenen, het werd samengesteld door A. Dogterom.

Het Brielse gemeentearchief ontvangt uit een nalatenschap een schitterend fotoalbum, de foto's betreffen vooral de 1 aprilviering van 1922.

Voor het eerst sedert jaren zullen leerlingen van verschillende Brielse basisscholen normaal naar school moeten op 1 april.

Het Trompmuseum heeft zich een nieuw stuk kunnen verwerven, het betreft een unieke delftsblauwe

44

schotel met daarop een voorstelling van Maarten Harpertszn. Tromp.

April

Burgemeester Sala en burgemeester Koekebakker leggen samen op 1 april een krans bij het 1 april monument.

In Cultureel Centrum de Goote worden oude en nieuwe films over Brielle vertoond, er is veel belangstelling voor.

Twee linden en een historische kastanjeboom staande op het Asylplein te Brielle, verkeren in een zeer slechte staat.

Het VVV kantoor te Brielle wordt een zogenaamd A kantoor.

Voor de brandstofvoorziening van schepen die Brielle aandoen, wordt een bunkerschip aan de Veerweg gelegd.

Aan het Slagveld, op de plaats waar het nieuwe Brielse stadskantoor moet komen, wordt begonnen met de sloop van enige panden.

Voor de twaalfde maal wordt het Nationaal Museum-weekend gehouden, ook het Trompmuseum opent de deuren.

Het concertseizoen in de Catharijnekerk wordt geopend met Engelse koormuziek uit de achttiende en negentiende eeuw.

Mei

In de Waag is een expositie van Poolse kunst. Burgemeester Sala slaat de eerste paal voor het omstreden Bastion hotel.

De Brielse bibliotheek is tien jaar gevestigd in het Arsenaal.

De vijf burgemeesters van Voorne en Putten ontvangen in de Catharijnekkerk de eerste exemplaren van de uitgave 'De geïllustreerde beschrijving van Voorne en Putten', geschreven door drs. P. Don.1)

De Brielse vestingspelen geven een gevarieerd theateraanbod te zien.

De Europarlementarier Hugo Adriaenssens overhandigt namens het Europees parlement de Plaque of Honour aan de stad Brielle, dit in verband met het vijftienvigjarig jubileum van de twinning tussen Queenborough en Brielle.

Juni

Besloten wordt dat de Brielse Nobel_ en Voorstraat open blijven voor verkeer.

De Jacoba van Beierendag te Oostvoorne wordt weer druk bezocht.

Het officiële startsein voor de verbouwing van het voormalige GEB kantoor tot politiebureau in de Brielse Langestraat wordt gegeven.

Kinderen van de basisschool St. Leonardus lopen en zwemmen voor Joegoslavische vluchtelingen.

B en W van Brielle besluiten om de coupure in de wallen tussen de Thoelaverweg en de Kaaistraat niet te verbreden.

Juli

De Merulaschool viert haar veertigjarig bestaan.

46

De nieuwe gemeentewoningen aan de Rozemarijn-en de Boterstraat worden door de Brielse geuzen 'opengeschoten'.

Mevrouw Kester jubileert, ze is twaalf en een half jaar wethouder van Brielle.

De nieuwe klok in het gerestaureerde torentje van het Asyl wordt in werking gesteld.

In de Waag is het werk van Brielse kunstenaars te zien.

In de Vest bij de Pieter van de Wallendam wordt een fontein in werking gesteld.

Augustus

De scholengemeenschap Brogilo wordt officieel overgedragen aan de gemeente.

Op de Brielse markt is een vlooiemarkt voor amateurs.

In de Brielse haven wordt een moerasschildpad gevangen.

Te Oostvoorne vinden de Burchtfeesten plaats.

De jeugdwieler tour van Brielle start met een maximaal aantal deelnemers voor de tiende keer.

September

Het vaarseizoen op de Brielse Maas wordt afgesloten met vuurwerk en gondelvaren.

In Brielle vindt wederom het standwerkers concours plaats.